

ÖREBRO UNIVERSITET
HumUS, Historia

VILKA FÖRÄNDRINGAR HAR ÄGT RUM?

En analys av sex barn- och ungdomsböcker som skildrar en förändring i lärar-
och elevrollen samt deras relation.

Bafrin Abbas
Självständigt arbete i historia
Höstterminen 2015

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	1
1.1	Syfte.....	2
2	FORSKNINGSLÄGE	3
2.1	Lärarrollens förändring	3
2.2	Elevrollens förändring.....	5
2.3	Den förändrade relationen mellan lärare och elev	6
2.4	Sammanfattning av forskningsläget.....	8
3	PROBLEMFÖRMULERING OCH FRÅGESTÄLLNING	9
3.1	Problemformulering	9
3.2	Frågeställningar	9
4	METOD	10
4.1	Metodval och genomförande.....	10
4.2	Urval.....	11
4.3	Källmaterial.....	11
4.3.1	Skönlitteratur	11
5	RESULTAT OCH ANALYS	13
5.1	Lärarrollens förändring	13
5.1.1	Lärarens förväntningar.....	15
5.1.2	Lärarens makt	<i>Fel! Bokmärket är inte definierat.</i>
5.2	Elevrollens förändring.....	16
5.2.1	Elevens makt	16
5.2.2	Betygsrollen	<i>Fel! Bokmärket är inte definierat.</i>
5.2.3	Ungdomsåren.....	19
5.3	Relationens förändring.....	20
5.3.1	Makten betydelse i en relation	21
5.3.2	Kommunikationens väg till en god relation	23

5.4	Sammanfattning av resultat.....	24
6	DISKUSSION.....	25
7	SLUTSATS.....	27
7.1	Lärarrollens förändring	Fel! Bokmärket är inte definierat.
7.2	Elevrollens förändring.....	27
7.3	Relationens förändring.....	27
8	LITTERATUR- OCH KÄLLFÖRTECKNING.....	29

1 INLEDNING

Ordet ´skola´ kan ge upphov till många minnen. Vissa har bra minnen och andra har mindre bra minnen från sin skoltid. Oftast minns man stunderna runt omkring studierna såsom lekar, vänner eller kanske skolmaten. Skolan kan i annat fall förklaras från följande exempel "en plats där vi alla fått kunskaper, färdigheter och förmågor, men också fostrats in i majoritetssamhällets normer".¹ Sveriges skolsystem har nämligen genomgått kontinuerliga förändringar genom århundradena. Förändringarna har ägt rum inom klass, betyg, bemötande, kultur, traditioner etcetera. Förändringarna har dock varit nödvändiga för att kunna nå dagens jämställda skola. Fastän dagens svenska skola har genomgått positiva förändringar finns det alltid rum för förbättringar. Förbättringarna inom skolan är högst nödvändiga, eftersom skolan utbildar samhällets framtida generation.² Sveriges barn och ungdomar tillbringar stora delar av sin vardag i en skola. Den tid som barn och ungdomar befinner sig i skolan utvecklar dem från barn till vuxna individer. Samhället har en förväntan på att skolan ska bidra med en grundutbildning som ska ligga till grund för medborgarnas framtid.³ Det är vidare inte enbart kunskap som skolan bidrar med. Skolan ses som en arena som både lär ut moral och demokratifostran, vilket lägger grunden för en god samhällsstruktur. Lärarnas och elevernas bemötande samt relation till varandra är av stor vikt. Det är grundläggande att elevernas relation till sina lärare är så pass god att eleverna känner både trygghet och glädje i skolan, eftersom det bidrar till ökad kunskap.⁴

Den offentliga skolan har inte alltid varit en självklarhet för alla barn och ungdomar i det svenska samhället. Faktorer såsom bakgrund, funktionshinder och kön har präglats skolans uppbyggnad. Svenska staten tillät exempelvis inte alla flickor att gå i skolan. Staten ansåg att utbildning var ett privilegium som enbart var för adliga och förmögna pojkar. Enligt 1800-talets samhälles syn gällande kön uppfattades det inte viktigt för flickor att utbilda sig, då modern i familjen oftast fostrade flickorna till att sköta barn, hem och hushåll. Flickans frånvaro från utbildning resulterade i stora kunskapsklyftor mellan flickor och pojkar, klyftan skapade sociala och ekonomiska svårigheter för kvinnan.⁵ Under 1900-talet inleddes ett förändringsarbete för flickornas utbildning, staten ville att alla samhällsklasser skulle ha en viss allmänutbildning. Allmänutbildningen gick ut på att medborgarna skulle kunna läsa och skriva för att på så vis förstå sig på lagar, institutioner och bibeln. I och med denna förändring och andra samhällsförändringar fick flickor rätt till en grundläggande utbildning.⁶

¹ Sandin, Bent och Sundkvist, Maria (2014), *Barn, barndom och samhälle: svensk utbildningshistoria*, s.15

² Jungerstam, Gun, Nyman-Kurkiala, Pia, Strom, Kristina och Lindholm, Lisbet (2007), "Den unga människans rätt till sammanhang och delaktighet", *Nursing Development*, 4:86, från SAGE journals s. 48

³ Carlström, Inge och Wersäll, Britt-Louise (2005), *Läraryrollen i ett förändligt samhälle: en antologi om några forskningsprojekt som fått stöd av Länsförsäkringsbolagets forskningsfond*, s. 4f.

⁴ Jungerstam, Nyman-Kurkiala, Strom och Lindholm (2007), s. 48

⁵ Esbjörn Larsson och Johannes Westberg (red.) (2001), *Utbildningshistoria: en introduktion*, s. 61ff.

⁶ Larsson och Westberg (2001), s. 103ff.

I dagens skola har alla elever rätt att bli sedda oberoende bakgrund, hudfärg, religion, funktionshindring etcetera. Dessutom är det av vikt att alla lärare har ett gott bemötande och formar en god relation till sina elever. Ifall lärare och elev skapar en god relation till varandra ökar elevens förståelse, tolerans, tillit med mera.⁷ Skolan är en offentlig arena som erbjuder utrymme för delade åsikter att träda fram samt utbytas, det är även en plats för individen att utvecklas individuellt och kollektivt. Att låta delade åsikter träda fram kan ses som en grundläggande aspekt för ett demokratiskt samhälle och det är en viktig del av skolans demokratiuppdrag. Eftersom delade åsikter kan kopplas till skolans demokratiuppdrag, menar jag att lärarens uppgift är att stärka elevens självförtroende samt tilltron till sina åsikter för att kunna utmana andras åsikter.

Sammanfattningsvis har det inte enbart varit förändringar i skolsystemet, förändringarna har även påvisats hos lärare, elever, föräldrar och hos andra aktörer inom skolvärlden. Forskning visar att lärarrollens förändring har övergått från att vara en förmedlare av förutbestämd kunskap med hög disciplin, till en stödjande och handledande karaktär som vägleder eleven till ett eget sökande efter kunskap, individuellt eller i grupp.⁸ Annan forskning visar hur elevens roll förändrats från att tidigare undervisats under hög disciplin med hård pedagogisk, till dagens allt större demokratisering och elevinflytande i skolan.⁹ Förändringen som har skett i skolans verksamhet har även påverkat relationen mellan lärare och elev. Relationen är numera central för en fortsatt god undervisning och inläring, relation mellan lärare och elev kan förhoppningsvis motverka mobbing och andra liknande företeelser i skolan.¹⁰

1.1 Syfte

Syftet med studien är att analysera en förändring gällande lärarrollen och elevrollen samt vidare analysera en förändring gällande deras relation till varandra. Förändringen analyseras från sex skönlitterära barn- och ungdomsböcker. Jag har valt att använda skönlitteratur eftersom jag vill se förändringen speglas från ett barn- och ungdomsperspektiv. Skönlitteraturen är en viktig del för att forma barnens och ungdomarnas identitet, med hjälp av skönlitteraturen ska barn och ungdomar känna igen sig i exempelvis de problem som uppstår i skönlitteraturen. Jag vill alltså genom skönlitteraturen närma mig den förändringen som författarna speglar i skönlitteraturen. Böckerna är från omkring 1940-talet till 2000-talet och är skrivna av kvinnliga författare.

⁷ Skolverket (2011), *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.

⁸ Carlström och Wersäll (2005), s. 17

⁹ Tham, Amelie (1998), *Jag vill ha inflytande över allt: en bok om elevinflytande i skolan från Skolverket*.

¹⁰ Aspelin, Jonas (2010), *Sociala relationer och pedagogiskt ansvar*.

2 FORSKNINGSLÄGE

I början av 1900-talet drabbades Sverige av en stor regleringsiver från statliga myndigheter, syftet var att enbart ämbetsverk i Stockholm skulle kunna ha makt över skolgången och utbildningens likvärdighet i hela Sverige. Under 1950-talet var staten i behov av att kontrollera vad som försiggick i klassrummet. Behovet ledde till ett betydande detaljerad timtal för skolämnen, innehåll i undervisning samt lärarens och elevernas skyldigheter och rättigheter i skolan. Skolan var starkt påverkat av byråkratisk anda, där lärarna besatt stor makt och eleverna var underordnade som behövde buga och niga.¹¹ Efter andra världskriget och den ökade viljan att inför demokrati i skolan, började staten förstå att det traditionella sättet att styra skolan inte alltid behövde vara den bästa metoden. Statsledningen, kommunalstyrelsen och landstingens förvaltningschefer ansåg att den detaljrika läroplanen skulle formuleras om till mål. Den nya tanken är att aktörerna i skolan skulle kunna ha full kontroll över verksamhetens mål och syfte. I läroplanen från 1980 fick enskilda skolor frihet att själva välja innehåll och arbetsformer, lärare och elever fick ta fullt ansvar. Det uppkom nya begrepp som blev centrala i skolvärlden, begreppen var till exempel 'färdigheter' och 'kompetens'.¹² I Läroplanen från 1994 går det att utläsa vissa förändringar såsom lärarens och elevens inflytande samt den ökade samverkan i skolan. I samma läroplan formuleras lärarens- och elevens rättigheter och skyldigheter tydligare. Den enskilda skolan fick kontroll över mål, innehåll och arbetsformer. Det intressanta med läroplanen från 1994 var att undervisningen skulle bedrivas demokratiskt.¹³ Den stora förändringen från detaljstyrning till målstyrning och vidare den dominerade synen på demokrati i Sverige har medfört flera positiva förändringar som har ökat elevernas förståelse och sambandet mellan skolan och vardagslivet. Ytterligare en förändring som har skett är skolkulturen, kulturen inom skolan består av till exempel traditioner, värderingar och föreställningar om hur eleverna ska fungera i den enskilda skolan. Under en lång tid hade läraren en självbestämmanderätt i klassrummet. Efter avskaffning av detaljstyrningen går det att utläsa en förändring i skolkulturen. Till exempel har relationen mellan lärare och elev blivit mer avslappnad, det vill säga att eleverna har fått större inflytande i skolans vardag. Relationen mellan lärare och elev har en stor betydelse för elevernas ökande förståelse och underlättar även för god relation och dialog.¹⁴

2.1 Lärarrollens förändring

Övergripande omfattar läraryrket ett stort ansvar, yrket innebär också en bredd av arbetsuppgifter. Arbetsuppgifterna sträcker sig från att ansvara för elevens lärande, skapa en god skolmiljö, delta i skolans utveckling, samverka med olika elevers intressen för att skapa en god undervisning, överföra goda normer och värderingar, värdera presentationer och samtidigt ha höga ämneskunskaper etcetera.¹⁵ Läraryrket har dock genomgått stora förändringar genom åren, förändringarna som har skett har utgått från samtidens samhälles

¹¹ Egidius, Henry (2001), *skolan och utbildning: i historisk och internationellt perspektiv*, s. 26f.

¹² Egidius (2001), s. 30f.

¹³ Utbildningsdepartementet (1995), *Där man inte har något inflytande finns ingen personligt ansvar: en översyn av elev- och föräldrainflytande i skolan*, s. 9.

¹⁴ Drugli, May-Britt (2014), *Läraren och eleven: goda relationer ger bättre lärande*, s. 37-41.

¹⁵ Carlström och Wersäll (2005), s. 16.

syn på läraryrket. Traditionellt sett har utbildningen varit starkt centralstyrd, fram till 1930-talet var det staten och kyrkan som styrde skolan i Sverige. Därpå delades skolans ansvar upp mellan staten och kommunen, med åren fick kommunen större ansvar över skolan och kyrkans inflytande blev allt mindre. Pedagogerna Inge Carlström och sociologen Britt-Louise Wersäll diskuterar lärarens uppdrag i läroplanen. Läroplanen som skrevs under 1960-talet var regel- och detaljstyrd, vilket innebar att staten beskrev noga den metodiska inriktningen och innehåll i kurserna. Den ytterst detaljrika läroplanen begränsade lärarens arbetssituation med respektive klass och elev. Läroplanen begränsade även synen på icke-normer, vilket kan kopplas till samhällets syn på normer och traditioner. År 1980 presenterades en ny läroplan och resultatet blev ”Skola för bildning” i en mer demokratisk anda, läroplanen omfattar numera både mål och resultat. Den nya läroplanen ger större frihet för läraren att arbeta enskilt med eleverna, anpassa lektionen efter klassen eller från den enskilda eleven och så vidare.¹⁶ Den nya läroplanen ger även större frihet för eleven att uttrycka sig själv och utmana de rådande normerna. En avgörande plats där barn kan utveckla sitt individuella genus är i skolans värld, vilket medför att pedagogerna måste ha genuskunskaper för att kunna utveckla varje elevs unika egenskaper. I skolans läroplan och även i flera kursplaner diskuteras genus och dess stora betydande för barnen/eleverna i skolan. I Läroplanen för förskola och skola står det att:

Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.¹⁷

Pedagogerna Mats Scherp och Hans-Åke Ekholm menar att lärarrollens förändring har gått från att läraren arbetat med att förelägga elevens förståelse om omvärlden, till att läraren söker och bygger kunskap tillsammans med eleven. Den nya lärarrollen har förändrats till att bli tankeutmanande och kunskapshandledande.¹⁸ Pedagogerna menar vidare att den hårda drillen, disciplinen och den extrema pedagogiken som tidigare brukades i skolan resulterade i lyhörda elever. Fastän lyhörda elever är att sträva efter uppmärksammar den nya läraren andra egenskaper hos eleverna såsom frispråkighet, självständighet, bred kompetens, god arbets- och problemlösningsförmågor etcetera.¹⁹ Agneta Hult, Anders Olofsson och Karin Rönnerman belyser att denna förändring har lett till att läraren och eleven skapar respekt för varandra, vilket i sin tur ökar förståelsen och leder vidare till att läraren enklare kan upptäcka elevens svagheter och styrkor.²⁰

Pedagogen Leif Isberg diskuterar lärarens verktygsförändring i klassrummet. Förr använde eleverna kursböcker, anteckningsblock och penna under en lektion. Det begränsade verktygen som eleverna hade under skoltiden, bidrog med att lärarens kunskap var av stor vikt då informationen oftast kom från läraren och överfördes till eleven.²¹ Dagens teknologi har gjort det möjligt att använda IT i skolan. IT användningen är enligt Pär Larsson bred och har bidragit med en övergång till information- och kunskapssamhälle. Larssons beskriver att den

¹⁶ Carlström och Wersäll (2005), s. 4ff och 14f.

¹⁷ Skolverket (2011), Läroplanen 2011, s. 8.

¹⁸ Ekholm Mats och Scherp Hans-Åke (red.) (2014), *Det goda lärandets grunder*, s. 87

¹⁹ Ekholm och Scherp (2014), s. 88

²⁰ Hult, Olofsson och Rönnerman (2005), s. 57.

²¹ Isberg, Leif (1996), *Lärarrollen i förändring*, s. 7f.

traditionella skolundervisningen är baserad på att lärare arbetar självständigt och tämligen avlägset från varandra. Intressant nog visar Larsson i sitt forskningsresultat att IT hjälper lagarbete bland lärare och därför ska vara en central del i utvecklingen mot framtidens skola.²²

2.2 Elevrollens förändring

Under början av 1900-talet fördes det diskussioner kring hur Sverige skulle kunna få landets väsentliga kompetens som exempelvis industri och kultur att stanna kvar och utvecklas i landet. Diskussionerna ledde till en mer rättvis och demokratiserad skola, där utbildningen skulle vara tillgänglig för alla och inte enbart dem med ekonomiska förutsättningar. Filosofen Thom Axelsson beskriver den förvirring som rådde efter valet att utbilda alla barn och ungdomar. Staten ansåg att skolan skulle bestå av både ett fostrings- och kunskapsuppdrag. Det var dock oklart var fokus skulle ligga. Samtidigt var det även en fråga om alla samhällsklasser verkligen var i behov av samma kunskap och fostran.²³ Historikern Gunnar Richardson beskriver föräldrar och rektorers fruktande övergång till samundervisning under 1970-talet, de antog att pojkarna skulle kräva mer av lärarens uppmärksamhet. Politikernas förhoppningar var dock att samundervisning och demokratifostran skulle ge en ökad förståelse för eleverna. Idag skriver skollagen att alla barn och ungdomar i hela Sverige oberoende kön, sociala och ekonomiska förhållanden ska ha tillgång till utbildning. Vidare står det i skollagen att utbildningen ska vara likvärdig i hela landet och för alla elever.²⁴ Genuspedagogen Ann-Katrina Jakobsson framhäver att skollagen inte följs upp. Hon menar att könstillhörigheten har betydelse för elever i dagens skola. Jakobsson påvisar i ett flertal studier att pojkar och flickor inte får samma utbildning. Skillnaden beror på att pojkar generellt får ”mer uppmärksamhet, fler utmanande frågor, mer stöd, kritik och uppskattning än flickorna.”²⁵ Jakobsson fortsätter skriva att flickor trots sin underordnade roll i klassrummet visar sig vara mer framgångsrika i skolan. Historiskt sett har flickor alltid haft bättre betyg än pojkar i det flesta ämnena, förutom vad gäller idrottsämnet.²⁶ Jakobsson lyfter även fram könsskillnaderna i inläring. Flickorna är noga med att läsa instruktioner och kan skilja mellan lek och arbete, flickorna väljer ofta att samarbeta och diskutera. Samtidigt som pojkar kastar sig in i uppgifter och i många fall arbetar individuellt för att på så sätt kunna tävla mot andra pojkar i klassrummet.²⁷

Enligt Carlström och Wersäll är tanken att dagens skola ska erbjuda varje elev positiva normer, värderingar, demokrati, människans eget värde, respekt för varandra, respekt för vår gemensamma miljö etcetera.²⁸ De traditionella flickskolorna i Sverige förespråkade dock inte sådana begrepp, utan hade som motto att flickorna skulle bli: ”kunnig, redig och väl utbildad

²² Larsson, Pär (2004), *Förändringens villkor: En studie av organisatoriskt lärande och förändring inom skolan*, s. 12f.

²³ Thom (2007), s. 8.

²⁴ Skolverket (2000), *En skola för alla – om det svenska skolsystemet*, s. 16.

²⁵ Ann-Katrin Jakobsson (2000), *Motivation och inläring ur genusperspektiv: En studie av gymnasieelever på teoretiska linjer/program*, s. 13.

²⁶ Jakobsson (2000), s. 15.

²⁷ Jakobsson (2000), s. 36.

²⁸ Carlström och Wersäll (2005), s. 4.

samhällsmänniskan, en god maka och en from husmoder”.²⁹ Samhällets föreställningar om hur en medborgare ska bete sig skapar en grund för vilka elever som skolan ska fostra, alltså menar Richardson att elevrollen förändras i takt med att samhället förändras.³⁰ I den detaljstyrda läroplanen gavs lite plats för lärarens inflytande och ingen plats alls för eleven att ha inflytande över skolan och klassrummet. Det ytterst begränsade inflytande som eleverna hade medförde en underordnads position. I och med den ökade demokratiseringen i läroplanen omkring 1970-talet ökade även elevinflytandet i skolan och klassrummet. Tham Amelie diskuterar elevinflytande i dagens skola, enligt henne innebär begreppet ”elevinflytande” att eleverna ska verka i fler formella beslutsprocesser.³¹ Tham menar dock att dagens elevinflytande inte fullbordats, utan att det finns stora brister som bör utvecklas. Till exempel menar hon att eleverna inte förstår innebörden av elevflytande och att begreppet bör vara genomgående i skolan.³² Skolverket påvisar att ju större inflytande eleven utövar i skolan desto mer förberedda är eleverna att agera inflytande senare i arbetslivet.³³ Lena Jönsson beskriver att problematiken uppstår på grund av brist på tid, det vill säga att läraren inte har tid att fokusera på flera aspekter av skolan på samma gång. Läraren lägger ner stora delar av sitt arbete på att hjälpa eleverna uppfylla kunskapsmålen. Vilket bidrar till bristande elevinflytande, bristande demokrati och andra viktiga aspekter runt omkring lärandet. Tid i skolan är oftast bristfällig, både elever och lärare får ibland springa från ena lektionen till den andra. Varken eleven eller läraren hinner då reflektera över hur förgående lektion har varit, vad man själv lärt sig, vad man gjorde etcetera. Detta kan i sin tur resultera i stress och mindre inläring.³⁴

2.3 Den förändrade relationen mellan lärare och elev

I dagens skola grundar sig relationer i skolan på deliberativa samtal. Syftet med det deliberativa samtalet är att eleverna ska förstå olika uppfattningar och värden, vidare är syftet ”en strävan efter att individen själv tar ställning genom att lyssna, överväga, söka argument och värdera, samtidigt som det finns en kollektiv strävan efter att finna värden och normer som alla kan ena som”.³⁵ Deliberativa samtal grundar sig på demokratiskt innehåll och funktion och eftersom läraren arbetar med deliberativa samtal lär sig även eleven hur demokrati bör fungera.³⁶ I dag kan skolan fokusera på relationen mellan lärare och elev eftersom skolan idag har dessa förutsättningar. Pedagogen Thomas Englund visar dock att 1950-talets skola hade både ekonomiska- och arbetskrafts svårigheter, vilket medförde en mindre fokusering på relationen mellan lärare och elev. Staten var inte heller villig att spendera pengar på arbetskraft och ökade resurser i skolan. Englund skriver vidare att skolan erhöll en begränsad demokratifostran som kan ha påverkat fokuseringen av relationen och

²⁹ Richardson, Gunnar (2010), *Svensk utbildningshistoria: skola och samhälle förr och nu*, s. 71.

³⁰ Richardson (2010), s. 11.

³¹ Tham (1998), s. 5.

³² Tham (1998), s. 10f.

³³ Skolverket (2013), *Vilka möjligheter och risker finns med elevinflytande?*

³⁴ Jönsson, Lena (1999), ”Skoltid – om tid i elevernas bilder av skolan”. I Lind Ulla och Åsén Gunnar (red.), *En annan skola: elevers bilder av skolan som kunskapsrum och social arena*, s. 31.

³⁵ Thomas Englund (2000), *Deliberativa samtal som värdegrund – historiska perspektiv och aktuella förutsättningar*, s. 5.

³⁶ Englund (2000), s. 5.

kommunikationens roll.³⁷ Englund skriver att hela efterkrigstiden kan ses som en pendel mellan demokrati- och kunskapsuppdraget. Staten började dock intresserade sig för demokratifostran vid sent 1960-tal, vilket lägger grunden för det deliberativa samtalet som numera dominerar i dagens skola.³⁸

Pedagogen Jonas Aspelin förespråkar lärarens och elevens relation till varandra.³⁹ Relationen mellan lärare och elev grundar sig på respekt för varandra som är en förutsättning för att relationen ska bibehålla ett professionellt förhållningssätt. Respekten för varandra skapar även en tillit som bringar positiva inslag i klassrummet.⁴⁰ Aspelin menar att det är kommunikation som är grunden för att utveckla en god relation. Det är dock avgörande *hur* kommunikation uttalas - inte *vad* som uttalas.⁴¹ Kommunikation är början till en relation som kan vara avgörande för eleven. Ifall läraren har bristande kunskap inom social kompetens kan detta påverka elevens fortsatta utveckling i skolan.⁴² Syftet med lärandet är att utveckla elevens *egen* förmåga och kompetens. Med en god relation uppmärksammar förhoppningsvis läraren elevens förmågor och kan därmed utmana och utveckla eleven efter dennes kompetens. Aspelin anser att lärarens uppgift är att arbeta gemensamt med eleven, för att på så vis bringa goda förutsättningar för lärandet och elevens utveckling.⁴³

May-Britt Drugli diskuterar relationen mellan lärare och elev kopplat till genus. Hon beskriver att flickor har bättre relation till sina lärare än vad pojkar har. Anledningen kan enligt Drugli bero på att det finns en närhet och en gemenskap mellan flickor och lärare som pojkar inte har då dem oftast ses som störande. Detta argument anses främst gälla grundskolan eftersom det är dominerande mer kvinnliga lärare i grundskolan än gymnasiet. Läraren kan därmed relatera till flickorna i klassen enklare än pojkarna. Pojkarnas egenskaper leder ofta till konflikter i klassrummet, vilket inte uppskattas av läraren. Drugli diskuterar också relationen kopplat till ålder, hennes studie visar att yngre elever enklare skapar en relation till sina lärare än vad äldre elever gör. Anledningen kan bero på att äldre elever är mer självsäkra och inte har samma behov av vuxna som yngre elever har.⁴⁴

³⁷ Englund (2000), s. 8ff.

³⁸ Englund (2000), s. 8f.

³⁹ Aspelin (2010), 9-11.

⁴⁰ Aspelin (2010), s. 53ff.

⁴¹ Aspelin (2010), s. 26.

⁴² Aspelin (2010), s. 96.

⁴³ Aspelin (2010), s. 63f.

⁴⁴ Drugli (2014), s. 42f.

2.4 Sammanfattning av forskningsläget

Tidigare forskning antyder att samhällets normer och idéer formar skolan, läraren och även eleven, vilket innebär att skolans verksamhet förändras i takt med samhällets förändring. Skolan var tidigare starkt centralstyrd av staten och kyrkan men med tiden förlorade kyrkan sin betydelse och staten delade istället makten med kommunerna. Lärares roll förändrades efter statens och kommunens bestämmelser. Läroplanen från 1960 var mycket detaljerad och föreskrev i stort vad och hur läraren skulle bedriva sin undervisning. Med samhällets ökade strävan efter demokrati förändrades även läroplanen till att bli mer mål- och resultatstyrt eftersom detta förväntades öka demokratiförhållanden i skolan. Traditionellt sätt utbildade lärarna flickorna till disciplin, lyhördhet, att bli en god fru och husmor eftersom samhällets norm var att kvinnan skulle sköta hushållet. Idag lär läraren istället ut ett demokratiskt tankesätt, problemlösningsförmåga med mer. Vanligtvis har läraren bedömts som en förmedlare av kunskap dock har den rollen förändrats till att läraren idag söker och bygger kunskap tillsammans med eleven.

Elevens roll har också påverkats av samhällets förändringar. Som framförts tidigare har alla barn och ungdomar inte haft rättigheter att gå i skolan. Det var först under 1950-talet som samhället började tala om "en skola för alla" som sedermera blev mer aktuell genom införandet av läroplanen 1980. I och med "en skola för alla" hade alla barn och ungdomar rätt att gå till skolan och lära sig all nödvändig kunskap som läroplanen uttrycker. Elevernas roll har tidigare grundats på att enbart ta emot information från läraren till att idag istället arbeta tillsammans med läraren för att förstärka en problemlösningsförmåga och andra förmågor såsom IT och källkritik. Elevens roll har även förändrats från att vara lyhörd till att påverka i klassrummet. Alltså påvisar detta att makten har förskjutits från en auktoritet till öppen syn på att elever ska kunna delta. Dock har läraren fortfarande tolkningsföreträde gällande exempelvis undervisningens mål och elevernas betyg.

Lärares relation till eleven har med tiden ökat i betydelse. Tidigare har samhället inte fokuserat på relationen utan av exempelvis ekonomiska skäl enbart fokuserat på det som har betraktats nödvändigt. Forskning visar att god relation mellan lärare och elev kan öka elevens förståelse, tillit och elevinflytande. Relationen har i den tidigare skolan grundat sig på rädsla och maktförhållande, då läraren var den stora auktoriteten i klassrummet. Efter demokratiseringen av skolan har fokus förflyttats till eleverna och ett allt mer tydligt samarbete mellan lärare och elev kan utläsas.

3 PROBLEMFÖRMULERING OCH FRÅGESTÄLLNING

3.1 Problemformulering

Forskning visar betydande förändring i skolans verksamhet och även gällande dess aktörer. Det som forskning sällan använder för att påvisa förändring i skolan är skönlitteratur. Henric Bagerius, Ulrika Lagerlöf Nilsson och Pia Lundqvist skriver att forskare oftast tar avstånd från att använda skönlitteratur som källmaterial då det innebär stora källkritiska problem men även eftersom skönlitteratur är fiktiva berättelser.⁴⁵ Jag använder mig av skönlitteratur för att förändringen gestaltas lämpligast där, barn – och ungdomslitteraturen är oftast tänkta att bringa en didaktisk funktion vilket är en del av den förändring jag vill utläsa. Skönlitteraturen poängterar en socialisering av eleverna i skolan, vilket till viss del förklarar varför förändringar i skolan sker. Jag vill mena att skönlitteraturens olika samtid socialiserar eleverna på olika sätt. Vidare kan skönlitteraturen gestalta specifika situationer som är problematiska, författarna konkretiserar gärna situationer i skönlitteraturen vilket ökar den tydliga komplexiteten i skolan. Det vill säga att genom skönlitteraturen kan en förändring utläsas mer konkret dock behöver situationen som gestaltas inte alltid ske. Författarna påvisar vidare oftast konsekvenser av de komplexa situationer som de beskriver. Skönlitterära skildringar övergår till att vara en spegling av erfarenheter och upplevelser som bringar en ökad förståelse för samtidens individ, grupp och samhälle. Jag ser skönlitteratur som en god källa där jag kan finna information som ingen annan källa kan ge mig. Skönlitteraturen som jag har valt speglar flick elevernas förändring, då flickorna har genomgått en större förändring än vad pojkarna har genomgått i svensk skolan, enligt tidigare forskare.

3.2 Frågeställningar

1. På vilket sätt speglas den förändrade *lärarrollen* i svensk barn- och ungdomslitteratur?
2. På vilket sätt speglas den förändrade *elevrollen* i svensk barn- och ungdomslitteratur?
3. På vilket sätt speglas den förändrade *relationen* mellan lärare och elev i svensk barn- och ungdomslitteratur?

⁴⁵ Henric Bagerius, Ulrika Lagerlöf Nilsson och Pia Lundqvist (2013), "Skönlitteraturen i historievetenskapen – några metodiska reflektioner", *Historisk tidskrift*, 133:3, s. 386.

4 METOD

4.1 Metodval och genomförande

Studien baserar sig på en kvalitativ metod. Metoden grundar sig på meningar, samband och/eller innebörder, alltså är statistik/mätningar helt ointressant i denna studie.⁴⁶ För att kunna genomföra min studie har jag använt mig av textanalys, vilket betyder att jag tolkar och skapar förståelse för mitt källmaterial genom att analysera den skrivna texten. Eftersom jag grundar min metod på textanalys är resultatet baserat på *min* tolkning av texterna. Då ingen annan författare delar mina erfarenheter, referenser och personliga syn på allt, blir reliabiliteten låg. Det vill säga att det finns stora risker för andra författare att tolkar mitt källmaterial på ett annat sätt.

Mitt källmaterial består av sex barn- och ungdoms skönlitteraturer. För att kunna analysera skönlitteraturen måste jag anamma olika metoder. Jag har inspirerats av Henric Bagerius, Ulrika Lagerlöf Nilsson och Pia Lundqvists tidningsartikel ”Skönlitteraturen i historievetenskapen – några metodologiska reflektioner”. Författarna pekar på flertal metoder som en historiker kan dra nytta av ifall hen har tänkt använda skönlitteratur som källmaterial. Några exempel är ’replikskifte’ då syftet är att förenkla och förtydliga verkligheten. En annan metod kan vara ’komplexiteten’, alltså hur motstridiga röster framträder i skönlitteratur. Den tredje metoden kan vara ’begrepp och analys’ av olika konsumtionstyper.⁴⁷ Jag har främst använt mig av en komparations metod – det vill säga att jag jämför olika skönlitteratur som berör samma tema men vid olika tidsperioder.⁴⁸ Jag har valt att använda mig av ’spegling’ - det vill säga att litteraturen kommer behandlas som ett språkligt uttryck för tankar och idéer. Litteraturen representerar samhället, kulturen och politiken i sin samtid.⁴⁹ Skönlitteratur är vald från sin samtid, eftersom litteraturens genre påvisar tydliga åsikter som oftast är präglad av författarens samtid.⁵⁰ Jag kommer även att behandla komplexiteten i litteraturen. Då jag studerar barn och ungdomar är det vanligt att motsägelser uppstår. Skolan i sig kan vara komplex för flickorna att förstå. Om någon i en sådan komplex situation framträder och tar kontrollen är det vanligt att flickorna följer efter och sedan kan uttrycka sig annorlunda än vad dem tidigare/senare uttrycker.⁵¹ För att konkret arbeta mig genom skönlitteraturen har jag fokuserat på perspektiv.⁵² I resultatet väljer jag ut ett antal perspektiv som är återkommande i respektive skönlitteratur, perspektiven som jag har valt pekar på en förändring i skolan från skönlitteraturens samtid. För att kunna få en ökad förståelse för perspektiven diskuterar jag dess betydelse med utgångspunkt i skönlitteraturruten inför varje frågeställning.

⁴⁶ Alvehus, Johan (2013), *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*, s. 20.

⁴⁷ Bagerius, Lagerlöf Nilsson och Lundqvist (2013), s. 396f.

⁴⁸ Bagerius, Lagerlöf Nilsson och Lundqvist (2013), s. 395.

⁴⁹ Bagerius, Lagerlöf Nilsson och Lundqvist (2013), s. 386.

⁵⁰ Bagerius, Lagerlöf Nilsson och Lundqvist (2013), s. 391.

⁵¹ Bagerius, Lagerlöf Nilsson och Lundqvist (2013), s. 395.

⁵² Bagerius, Lagerlöf Nilsson och Lundqvist (2013), s. 396.

4.2 Urval

Jag har valt ut sex skönlitterära skolskildringar från 1940-talet till 2000-talet. Skönlitteraturen har flera gemensamma drag exempelvis är alla skrivna av svenska kvinnliga författare, då jag intresserar mig enbart för hur förändringarna har sett ut från en svensk kontext. Sedan utgår skönlitteraturen från ett genusperspektiv med flickelever i fokus, eftersom forskning visar att förändringen tydligast har skett för flickorna. Genusperspektivet behandlar elever, alltså kommer lärarna och relationen inte enbart behandla kvinnor. Vidare är flickorna som skildras i litteraturen mellan 7-15 år gamla. Böckerna vänder sig till barn och ungdomar och har ett händelseförlopp som är samtida. Skildringarna ger en viss inblick i hur skolan, lärare och elever har beskrivits för barn och ungdomar vid olika tidpunkter. Som kvarlevor av sin tid säger det därför något om hur lärar- och elevrollen sett ut samt relationen dem emellan konstruerades från 1940-talet till 2000-talet.

4.3 Källmaterial

4.3.1 Skönlitteratur

Britt-Mari lättar sitt hjärta är skriven av Astrid Lindgren 1945. Boken innehåller brev mellan Britt-Mari och hennes brevvän Kajsa från Stockholm. Boken presenterar enbart Britt-Maris brev till Kajsa. Dem två flickorna blir allt mer goda vänner och berättar snabbt sina hemligheter för varandra. Britt-Mari beskriver sig själv som duktig men inte alltid så intresserad av alla ämnen i skolan, det är speciellt geografiämnet hon ogillar. Hon är inte säker på ifall det är fröken Lundström eller ämnet som är tråkigt, fröken Lundström kan vara sträng om flickorna svarar fel eller kommer försent. Traditioner är av stor vikt i Britt-Maris flickskola till exempel pratar rektorn varje morgon inför flickorna och alla högtider firas. I skolan påminns flickorna konstant om att de är flickor och därför ska håret, kläderna och speciellt beteendet vara på ett ”korret” sätt. Straffläxor och likande kan förekomma om flickorna inte sköter sig tillräckligt bra i flickskolan.⁵³

Kusin Anne i skolan är skriven av Ann Mari Falk 1957. Boken behandlar Annes liv. Hennes mor har omkommit och hennes far ska gifta sig för tredje gången. Då Annes far ännu inte har någon fast bostad får Anne bo hos sin morbror Fredrik, hans fru Susanne och deras dotter Kristina. Anne och Kristina är båda omkring 14 år gamla och går i samma klass på en flickskola i Stockholm. De båda flickorna kommer att bli goda vänner genom boken. Det går bra för båda flickorna i skolan och de flesta lärare är snälla, förutom bildläraren fröken Örn. Hon är fåfång och skrattar gärna åt flickorna som inte kan rita. Andra lärare har börjat uppmärksammar något annorlunda med Anne. Anne vet själv att något är annorlunda med henne. Hon vet nämligen något hon inte har berättat för Kristina. Anne vet att hon snart måste flytta tillbaka till sin far.⁵⁴

⁵³ Lindgren, Astrid (1945), *Britt-Mari lättar sitt hjärta*.

⁵⁴ Falk, Ann Mari (1957), *Kusin Anne i skolan*.

Kottens bakvända B är skriven av Marita Lindquist 1972. Boken behandlar Kotten som egentligen heter Katarina, hon är 8 år och går i andra klass i en vanlig skola. Kotten har läs- och skrivsvårigheter, vilket hon skäms över. Hon känner att hennes svårigheter är en börda för hennes far Svante och för fröken Lindblom. Ibland försöker hon så gott hon kan och ibland orkar hon inte ens läsa läxan eftersom ”orden ändå kommer att bli fel”, tänker hon. Kotten vet att när hon är ensam och ingen kan skratta åt henne läser hon mer rätt än när det är högläsning i skolan. Kotten skickas till en skolkurator som analyserar hennes svårigheter. Skolkuratoren skickar Kotten och Svante vidare till en psykiater där en läkare rekommenderar Kotte att byta skola eftersom hennes läs- och skrivsvårigheter inte bli bättre utan rätt hjälp. Kotten vill inte byta skola, men när hon väl gör det får hon nya kompisar och hon behöver inte längre läsa högt för klassen. Kotten trivs i sin nya skola.⁵⁵

Dom tiger ihjäl mig är skriven av Inger Skote 1981. Boken framställer Veronikas förvirrande fjortonåriga tankar. Hon och hennes familj har nyligen flyttat från fina Göteborg till tråkiga Stockholm eftersom hennes far har fått arbete. I Göteborg hade Viktoria många vänner och var oftast en glad tjej, i Stockholm är hon helt ensam. Första skoldagen gick inte bra, hon trotsade Maggen (drottningen i klassen) och blev hastigt utfrysad från resten av klassen. Utfrysningen får Veronika att känna hat för klasskamraterna, lärarna och föräldrarna. Hon anser att ingen ser henne, ingen hörde henne och hon är helt ensam i hela världen. Tills en dag, då klasskamraten Tomas frågar om Viktoria vill gå på bio med honom.⁵⁶

Ingen grekisk gud, precis är skriven av Kararina Kieri 2002. Boken beskriver Lauras kärlekshistoria för hennes matematiklärare Anders Strandberg. Laura är 15 år och går i nian. Hon och hennes bästa vän Lena har just startat en skoltidning. Kärleken för Anders börjar starkt och Laura tvingas ljuga för Lena eftersom hon vet att Lena inte skulle acceptera hennes kärlek. Laura och Anders får snabbt kontakt då båda intresserar sig för att skriva, en dag frågar han om Laura kan tänka sig bli hans kollega och skriva i samma tidning som han. Kärleken för Anders växer och vänskapen med Lena blir allt svagare, dem umgås varken i skolan eller hemma längre. Laura tvingas få nya vänner, en av hennes nya vänner heter Stefan. Stefans far är vän med Anders vilket gör deras vänskap ännu mer intressant.⁵⁷

Fjärde riket är skriven av Maria Nygren 2013. Boken handlar om Blenda som är ny i Ängenholmsskolan. Hedvig går i samma skola och den populära tjejen, alla lyder henne till och med vissa lärarna i skolan. En av lärarna, Penny, har förlorat makten över klassrummet. Vid ett tillfälle berättar Blenda att Hedvig fick alla elever att gå ut från klassrummet och Penny börjar gråta. Det är relationen mellan Blenda och rektorn samt Hedvig och rektorn som behandlas i boken. Rektorn försöker vid alla tillfällen han får att vara så rättvis som möjligt. Vissa tillfällen är svårare än andra. Efter att Hedvig förlorar sin populära ställning i skolan och Blenda tar över densamma, blir rektorn till en början glad över förändringen. Dock kan Hedvig enkelt manipulera rektorn till att agera som hon vill att han ska göra. Han begår några felsteg i sin professionalitet som medför följder för Blenda.⁵⁸

⁵⁵ Lindquist, Martina (1972), *Kottens bakvända B*.

⁵⁶ Skote, Inger (1973), *Dom tiger ihjäl mig!*

⁵⁷ Kieri, Katarina (2002), *Ingen grekisk gud, precis*.

⁵⁸ Maria, Nygren (2013), *Fjärde riket*.

5 RESULTAT OCH ANALYS

5.1 Lärarrollens förändring

Jag har valt att undersöka två perspektiv gällande lärarrollens förändring, de återkommande perspektiven i detta avsnitt är 'makt' och 'förväntningar'. Inom varje perspektiv diskuterar jag ytterligare några begrepp som har förändrats. Jag påbörjar mitt resultat med att ge en kort förklaring på vad skönlitteraturen menar med respektive perspektiv. *Maktperspektivet* är något som läraren ibland måste utöva dock kan läraren utöva sin makt både negativt och positivt. Jag valde makt eftersom perspektivet speglar en avgörande roll för hur läraren förhåller sig gentemot sina elever. Den övergripande meningen med *förväntningar* är att läraren vill att eleverna gör bra ifrån sig. Jag valde förväntningar eftersom perspektivet påverkar lärarens innehåll och arbetssätt.

5.1.1 Lärarens makt

Det finns två återkommande maktsituationer gällande lärarrollens makt. Den första situationen utgår från läraren *makt i klassrummet*. Makten som läraren befogas är självklar, läraren är ledaren i klassrummet och är även den som ser till att eleverna får den kunskap som läroplanen förlägger att eleverna ska ha kunskap om. Makt i klassrummet kan formas på olika vis och för olika anledningar, det kan finnas en viss typ av makt som kan uppfattas nedlåtande för eleverna. I *Kusin Anne i skolan* (1957) har fröken Örn och Kris en dålig relation mellan varandra, fröken Örn påpekar flertal gånger att Kris inte kan rita vilket gör Kris upprörd. Under en lektion skriver Kris att fröken Örn är en 'satkärring' hon tvingas då be om ursäkt till både fröken Örn och klassmamman. Under nästa bildlektion är fröken Örn fortfarande upprörd på Kris och använder sin makt som lärare för att låta nedlåtande mot Kris:

Fröken Örn skrattade ett riktigt teaterskratt och sa med konstlad glättighet:
- Kom hit flickor och titta på Kristina Halls kromosomäpple.⁵⁹

Det är ingen i Annes klass som trivs med fröken Örn, hon är nämligen inte enbart nedlåtande mot Kris utan mot alla flickor i klassen. Klassens missnöje mot fröken Örn skapar en 'vi mot dem' känsla. Efter att fröken Örn har uttryckt sig som hon gör i citatet, kom ingen av flickorna fram för att se på Kris teckning. Klassen tar en tydlig ställning mot fröken Örn och visar genom sitt agerande att hennes beteende inte är acceptabelt.

Som jag skriv tidigare finns även andra typer av makt som en lärare måste erhålla för att få ett klassrum med flera elever att fungera. I *Kottens bakvända B* (1972) och *Fjärde riket* (2013) visas exempel på hur en god maktanvändning kan se ut i ett klassrum. I *Kottens bakvända B* (1972) får klassen in en vikarie medan ordinarielärare är sjukskriven. Vikarien anser att Hasse är för kort för att sitta längst bak och ger förslag på att Annika som är längre än Hasse ska få sitta längst bak. Självklart vill Hasse inte byta plats eftersom alla pojkar i klassen sitter längst bak. Då läraren är ledaren i klassrummet och på grund av att läraren tillfrågar Hasse på ett vänligt sätt byter Hasse till slut sin plats.

⁵⁹ Falk (1957), s. 35.

- Du Hasse är för kort för att sitta bakom de där långa flickorna. Kom och sätt dej här framme.
– Jag ser bra, sa Hasse och höll i sitt pulpetlock. Jag hör bra också.
– Du både ser och hör ännu bättre här framme. Var snäll och byt plats med Annika.⁶⁰

I *Fjärde riket* (2013) har eleverna just kommit in från ett grupparbete, det är tänkt att klassen ska framföra en historisk redovisning. Läraren försöker tysta ned klassen genom att klappa händerna:

Framme vid katedern står Ulf. Han slår återigen ihop händerna. Tre korta hårda klappningar och sorlet avtar. Det är som hundar. Blenda såg det på teve någon gång, en tränare som fick vörstinghundarna att lyda genom olika handrörelser.⁶¹

För att läraren ska kunna genomföra en kunskapsrik lektion är det av stor vikt att läraren upprätthåller en viss makt över eleverna. Det har inte framgått någon väl synlig förändring gällande lärarens makt i klassrummet, enligt skönlitteraturen. Det som möjligtvis har förändrats är att eleverna har fått ett ökat elevinflytande i klassrummet. I samband med det har lärarens makt i klassrummet fördelats, vilket i sin tur har medfört att maktens ägare inte är lika tydlig, enligt böckerna. Dock används elevinflytande inte alltid för att få inflytande över exempelvis arbetsätt eller innehåll, utan elevinflytande lutar mer åt ett socialt inflytande, påvisar litteraturen. *Ingen grekisk gud, precis* (2002) och *Fjärde riket* (2013) innehåller mest elevinflytande. Det sker tydligt en komplexitet mellan elevinflytande och lärarens ledande roll, i vissa fall får eleven övertaget över klassrummet. Övertaget bidrar till att lärarens makt förflyttas till att bli elevensmakt, vilket i *Fjärde riket* (2013) ger stora konsekvenser i slutet av boken.

Den andra maktsituationen som är återkommande är *makten att bestraffa* eller i någon form ge eleven konsekvenser. All skönlitteratur visar lärarens makt att ge eleverna konsekvenser. Orsakerna till detta är många och har inget tydligt mönster, enligt litteraturen. Konsekvenserna kan förstås från graden av elevens olydnad och litteraturens samtid. Det framkommer ingen barnaga i litteraturerna, däremot finns det tre andra konsekvenser som flickorna påpekar, den vanligaste anledning till konsekvenser enligt litteraturerna är att be om ursäkt, få anmärkningar och att läraren tar kontakt med elevens föräldrar. Det har skett en förändring gällande antalet konsekvenser som utdelas genom skönlitteraturens samtid. *Britt-Mari lättar sitt hjärta* (1945), *Kusin Anne i skolan* (1957), *Kottens bakvända B* (1972), och *Dom tiger ihjäl mej* (1981) konstaterar att konsekvenser förekommer vid varje tillfälle en elev inte sköter sig. *Britt-Mari lättar sitt hjärta* (1945) beskriver att hon inte vågar tänka på annat under geografielektionerna eftersom hon är rädd att fröken Lundström ska börja skälla på henne. *Ingen grekisk gud, precis* (2002) och *Fjärde riket* (2013) beskriver att flickorna inte alltid får konsekvenser vid första olydnad. I *Fjärde riket* (2013) har Blenda vid två tillfällen sluppit ifrån konsekvenser, trots att Blenda vid ett tillfälle bröt sig in i en annan elevs skåp och vid ett annat tillfälle bröt sig in hos vaktmästaren för att prata i högtalaren. Tredje gången försökte Blenda få en mattant att mista arbetet. Rektorn ringde hem till Blendas mor för att förklara vad Blenda hade gjort i skolan. Blendas mor var dock inte hemma så rektorn lämnade ett meddelande. Blenda hann radera meddelandet, vilket medförde att Blenda inte heller den tredje gången behövde ta några konsekvenser för sina handlingar.

⁶⁰ Lindqvist (1972), s. 78.

⁶¹ Nygren (2013), 68.

5.1.2 Lärarens förväntningar

Litteraturerna visar en tydlig förändring gällande lärarens förväntningar på eleverna. I *Britt-Mari lättar sitt hjärta* (1945) kopplas lärarens förväntningar ihop med elevens samhällsklass. Det vill säga att ju högre upp flickan är i samhällets hierarki desto mer kunskap förväntar sig läraren att hon besitter. Det omvända förhållandet gäller för flickorna i den lägre delen av samhällshierarkin.⁶² För att kunna förstå varför samhällsklassen har betydelse i skolan är det av vikt att förstå bokens samtid. Boken är skriven år 1945 då klassamhället var betydande, det innebär att även lärarna präglades av samhällssynen. I *Kusin Anne i skolan* (1957) kopplas lärarens förväntningar till genus, exempelvis får flickorna extra poäng ifall de bevarar skolans matsal ren och fin eller ifall flickorna uppför sig som damer.⁶³ Även denna bok från år 1957 måste diskuteras från sin samtid, kvinnans roll var då att vara en god husmor och därför var sådana ideal eftersträvansvärda. Från 1970-talet och framåt kan jag se en tydlig förändring vad gäller förväntningar på elever genom skönlitteraturen. I *Kottens bakvända B* (1972), *Dom tiger ihjäl mej* (1981), *Ingen grekisk gud, precis* (2002) och *Fjärde riket* (2013) kopplas lärarens förväntningar samman med elevens kunskap. Även ovanstående litteratur måste diskuteras från sin samtid. I forskningsläget beskrivs det hur Sverige ansåg att kunskap skulle få en större plats i skolan omkring 1970-talet, vilket klarligen också kan utläsas från ovanstående litteratur. Förväntningar som kan kopplas till kunskap handlar också om lärarens makt över kunskap. Jag vill mena att läraren behärskar den högsta kunskapen i ett klassrum och måste därför ta hänsyn till skillnaden mellan hans kunskap och elevens kunskap. I annat fall finns det risk för att kommentarerna uppfattas som nedlåtande. I *Dom tiger ihjäl mej* (1981) tar läraren inte hänsyn till elevens kunskap i jämförelse med hans egen kunskap. Gittan är en elev som av de flesta lärare inte anses vara den 'duktiga' eleven. Under en matematiklektion blir hon utsatt för 'tortyr', enligt henne själv. Matematik eller siffror upplevs som en sorts skräcksituation för Gittan, en rädsla som hennes matematiklärare inte tar hänsyn till. Under matematiklektion frågar läraren enbart Gittan efter svar och när Gittan inte kan svara blir hon tvungen att skriva talet på tavlan framför alla andra elever. När inte heller detta fungerade som läraren har förväntat sig:

Utbrast han plötsligt. Man kan inte multiplikationstabellen, det är där det kniper! Då tar vi det från början: En gånger fyra är?
- Fyra, hörde jag min röst säga långt bort.
- Bravo! Och två gånger fyra är?
- Åtta.
- Läs upp fyra-tabellen från början!
Det var dödstyst i klassrummet nu. Alla stirrade på mej. Det var svårt att andas. Jag fick inte tillräckligt med luft.⁶⁴

Läraren förväntade sig att Gittan inte kan multiplikationstabellen. Läraren uppvisar för hela klassen att hen förväntar sig att klassen ska kunna multiplikationstabellen. Makten över kunskap som läraren själv besitter användes nedlåtande mot Gittan i detta fall. Faktum att läraren tydligt nedvärderat Gittans kunskap skapar en känsla av 'vi mot dem' hos eleverna, antagligen för att andra elever inte själva skulle vilja vara i Gittans plats vid denna utfrågning. Känslan av 'vi mot dem' utvecklades till att klassen tillsammans vid nästa lektion fryser ut läraren. Utfrysningen sker för att klassen vill poängtera att lärarens beteende mot Gittan inte

⁶² Lindgren (1945), s. 20.

⁶³ Falk (1957), s. 66-67.

⁶⁴ Skote (1981), s. 106.

accepterades av klassen. Elevernas reaktion påvisar att det inte enbart är lärarna som har förväntningar på elever, utan att elever också har förväntningar på lärare, exempelvis förväntningar såsom respekt och hänsyn.

Britt-Mari lättar sitt hjärta (1945), *Kusin Anne i skolan* (1957), *Kottens bakvända B* (1972), och *Dom tiger ihjäl mej* (1981) visar en koppling mellan förväntningar och hemläxa. Flickorna förväntas vara förbereda på att besvara vilken fråga som helst från läxan,⁶⁵ vilket jag tolkar som en viktig faktor för en fortsatt ökad kunskap under 1950-talet. Lärarens förväntningar gällande hemläxa påverkar sättet som läraren arbetar. Det vill säga att läraren planerar sin undervisning med avseende på att flickorna läst på läxan och besitter den kunskap som var eftersökt. *Kottens bakvända B* (1972) beskriver en förväntning som påverkar lärarens arbete. Kotten har läs- och skrivsvårigheter vilket innebär att hennes fröken inte kan förvänta sig lika mycket av henne som hon kan förvänta sig av dem andra eleverna i Kottens klass. När Kotten sedan byter skolan och får specialhjälp för sina svårigheter behöver läraren inte förvänta sig att Kotten inte kan, eftersom arbetsuppgifterna befinner sig på Kottens arbetsnivå. I *Ingen grekisk gud, precis* (2002) och *Fjärde riket* (2013) visas däremot ingen koppling till hemläxa. Hemläxa under 2000-talet går inte att utläsa från ovanstående böcker. Lärarens förväntningar på att eleverna ska uppnå målen med hjälp av hemläxan varierar alltså efter litteraturens samtid. Under 1950-talet och fram till 2000-talet tolkar jag från litteraturen att läraren ansåg att flickorna skulle memorera läxan utantill för att sedan återberätta läxan. Medan *Ingen grekisk gud, precis* (2002) och *Fjärde riket* (2013) belyser gemensamt arbete och arbetsuppgifter som utförs under skoltid, av vilket man kan dra slutsatsen att memorering inte längre eftersträvas.

5.2 Elevrollens förändring

Jag har valt att använda två perspektiv gällande elevrollens förändring 'makt' och 'utanförskap'. *Maktperspektivet* belyser vissa elevers vilja att inneha kontroll i klassrummet och korridoren, men även skolans betydande roll i elevernas ökade makt. Jag valde makt eftersom begreppet visar en demokratisk utveckling såväl i samhället och skolan. *Utanförskap* beskriver hur eleven påverkas av att inte vara delaktig i skolgruppens aktiviteter. Jag valde *utanförskap* eftersom jag anser att livet runt om kring skolan är minst lika viktig som aktörernas förändring och dess relationer till varandra.

5.2.1 Elevens makt

Elevrollens makt kan delas in i två huvudsakliga indelningar. Den första indelningen beskriver *makt över andra elever* och den andra indelningen beskriver *makt över lärare*. Dessa två indelningar går oftast att sammankoppla med varandra. När jag talar om makt från ett elevperspektiv verkar begreppet främst för att eleven inte vill förlora sin status framför andra elever och lärare. Jag har valt att härefter namnge den flicka med mest makt för 'drottningen'. I *Kusin Anne i skolan* (1957), *Dom tiger ihjäl mig* (1981) och *Fjärde riket* (2013) förklaras drottningen som: 'en flicka som alla flickor vill vara och alla pojkar vill ha'.

⁶⁵ Lindgren (1945), s. 54.

Drottningen sätter tonen för hur resten av klassen ska bete sig mot varandra och mot läraren. Det är i följande bemärkelse som tydlig komplexitet kan tolkas i skönlitteraturen. Med komplexitet menar jag att vissa i klassrummet beter sig eller talar på ett sätt då de är tillsammans med drottningen som dem annars inte skulle bete sig eller tala. Drottningens makt handlar om att ha kontroll över elevernas åsikter. I *Dom tiger ihjäl mig* (1981) beskrivs Maggan som drottningen i klassrummet. Maggan har en stark makt över båda elever och lärare. Vid ett tillfälle beter sig klassens matematiklärare på ett nedlåtande sätt mot Gittan. Maggan anser att klassen ska frysa ut matematikläraren och med hjälp av hennes makt över andra elever få med sig nästan alla elever i en utfrysning mot matematikläraren. Det är Tomas och Lena som först säger emot Maggans förslag om utfrysning. Citatet nedan visar hur Maggan övertalar både Tomas och Lena till att frysa ut matematikläraren, fast dem tydligt inte vill frysa ut matematikläraren:

- Är det nån som är så in i bomben *feg* så han inte törs va med på det här?! Va?? Du Tomas, är du verkligen så *okamratlig* så du ska förstöra alltihop!?
- Klart du är med på det Tomas!
- Svara, Tomas!
- Det blev plötsligt nästan dödstyst. Tomas sa inget, ryckte bara på axlarna och började bolla lite nonchalant med en apelsin.
- Men Tomas! Bönföll någon, tänk på Gittan sist! Visst är du med på det!
- Åkej, suckade Tomas, om alla andra är med på de så...
- Lova! Sa Maggan hotfullt. Du ska lova!
- Ja ja, jag lovar...
- Maggan vänder blixtnabbt och satte kurs mot Lenas bänk.
- Men Lena är för *feg* förstås! Ordentliga Lena! Mammas lilla snälla kicka!
- Jag är inte alls *feg*, muttrade hon. Jag *ska* inte säga nåt. Men jag *tycker* det är barnsligt!
- Maggandrog till i hennes fläta, så Lena skulle se henne i ögonen:
- Du säger inte ett knäpp förstår du!
- Nä nä, det har jag ju sagt! ⁶⁶

För att kunna förstå varför alla elever faller för Maggans gruppträck är det av vikt att förstå hur utanförskap påverkar en högstadeelev. Eleverna är omkring fjortonårsåldern vilket betyder att ord såsom ”*feg*” eller ”*barnslig*” är svårhanterligt. Ingen fjortonårig flicka eller pojke vill tillskrivas dessa egenskaper. Maggan vet att sådana ord kan svida för Tomas och Lena. Maggan har kunskap om hur hon ska använda sin makt. Komplexiteten som jag tidigare nämnde kan utläsas i citatet ovan. Komplexiteten handlar om att Maggans makt över eleverna inte kan styras. Elever som säger emot Maggan får konsekvenser som i en senare situation tvingar dem att lyssna på henne. Komplexiteten handlar ytterligare om att Lena och Tomas inte får välja om dem vill eller inte vill delta i utfrysningen, utan det är självklart att dem ska delta om Maggan bestämmer det. Det uppstår dock ett annat problem för Maggan vid genomförandet av utfrysningen. Det är Veronikas första dag i klassen, vilket betyder att Maggan ännu inte har lyckats bestämma över henne. Det betyder också att Veronika inte har hunnit bevittna matematiklärarens nedlåtande ton mot Gittan och inte heller har någon i klassen hunnit berätta situationen för henne. När matematikläraren kommer in i klassrummet och frågar ett par elever hur långt dem har kommit med läxan svarar ingen elev. När läraren sedan frågar vad läxan handlar om, svarar fortfarande ingen elev. Många tysta minuter senare tycker Veronika synd om matematikläraren och berättar vad klassen har kommit överens om under rasten. Veronika får omedelbart onda ögat av Maggan och en ny utfrysning har därmed

⁶⁶ Skote (1981), s. 26f.

börjat gentemot Veronika. Citatet nedan visar hur Maggan tar kontroll över den nya flickans öde i klassen:

Maggans blick hade inte släppt mig för ett ögonblick.

– Jaså, sa hon med ett hotfullt lugn i rösten. Jaså! Jaså du är *sån* du! *Det där ska du få ångra!*

Sen vände hon sig till dom andra som började flokas omkring henne:

-Hör ni! Vi har fått en fjäskbubbla i klassen. En *sån* där liten inställsam lärarfjäskis! Och tjallare till på köpet! Vad tycks om det va?!⁶⁷

Efter att Veronika berättat om Maggans plan blir hon utfrys av alla elever i klassen under återstoden av boken. I slutet kommer Tomas fram för att fråga om hon vill gå på bio, Veronika tackar nej för hon tror att det är ett hyss som Maggan har planerat.

I *Fjärde riket* (2013) framställs också en maktsituation. I boken är det Hedvig som är drottningen, även hon har en stark makt gentemot både elever och lärare. Maktsituationen inkluderar tre elever. Blenda försöker få med sig två flickor från klassen att gå med på hennes plan att förgöra Hedvigs makt. De andra två flickorna är Penny som är Hedvigs tidigare bästa kompis och LSD är flickan som Hedvig utesluter ur kamratkretsen. Hedvig är ensam hemma och anordnar en hemmafest, på festen finns alkohol och dem flesta på festen dricker. Hedvig bästa vän Penny är full och smått intresserad av Hedvigs pojkvän, Noa. Vid ett tillfälle står dem nära varandra och Penny försöker kyssa Noa men precis då kliver Hedvig in i rummet och ser dem kyssas. Hedvig bråkar sedan med Penny och hon blir tvungen att åka hem. Därefter pratar flickorna inte med varandra i skolan längre. När Blenda känner spänning i klassen vill hon att Hedvig och Blenda ska bli goda vänner igen. Blenda anser att Hitlers sätt att styra Tyskland är smart och hon använder hans metoder för att minimera Hedvigs makt och samtidigt utesluta utanförskap i gruppen:

”Självklart inte, alla som går i den här skolan är inte bra och det måste vi kunna prata om”, säger Blenda och möter LSD:s blick. ”Att Hedvig har fuskat på din bekostnad, det ska hon inte komma undan med. Egentligen borde hon få sänkt betyg i alla ämnen. Vi ska se till att läraren inte vågar göra annat än att vara rättvis.” LSD skruvar på sig men nickar sedan. Det är sant. ”Jag tycker at vi skriver ner allt som vi kommer på som är viktigt att ta upp och så sammanställer vi det sedan”, säger Blenda nöjt! ”Är ni med på det?” Ingen av dem verkar ens ha kommit på tanken att ifrågasätt varför just *hon* ska vara deras ledare.⁶⁸

Blenda hotar Hedvigs plats som klassens drottning, vilket hon gör genom att uppmärksamma Hedvigs nedlåtande ton mot andra elever i klassrummet. I citatet ovan går det att utläsa hur Penny och LSD förflyttar sin tillit från Hedvig till Blenda eftersom Blenda lovar bättre tider. Blenda visar hur enkelt det är att erövra makten över andra elever, allt som egentligen behövs är viljan att hämnas och viljan att inte vara utanför gruppen.

I *Dom tiger ihjäl mig* (1981) och *Fjärde riket* (2013) påvisas makt sinsemellan elever men också mellan elever och lärare. Komplexiteten är svår gällande elevens- och lärarens makt, i och med den ökade demokratiseringen samt det ökade elevinflytandet i skolan har lärarens komplexitet gällande makt ökat. I *Britt-Mari lättar sitt hjärta* (1945) och *Kusin Anne i skolan* (1957) är lärarens makt jämfört med elevens makt tydlig, läraren är överordnad medan eleven är underordnad i klassrummet. I *Dom tiger ihjäl mig* (1981) och *Fjärde riket* (2013) utläses

⁶⁷ Skote (1981), s. 34.

⁶⁸ Nygren (2013), s. 105.

inte samma tydliga makt skillnader i klassrummen. Komplexiteten är besvärlig eftersom både elever och lärare bör ha en viss makt i klassrummet.

I *Fjärde riket* (2013) under en franskalektion frågar Hedvig högt om någon vet vad det blir för mat. Franskläraren, Yvonne, påpekar att Hedvig måste fråga på franska och inte på svenska. Efter en kort diskussion om varför Hedvig måste prata franska under fransklektionen visar Hedvig sin irritation mot Yvonne genom att lämna klassrummet:

”Okej”, säger Hedvig till slut, utan att släppa sin lärare med blicken. ”Om det är så du vill ha det.” Hon svänger om och hennes klackar blir till ett hårt gnisslande ljud mot golvet, och sedan vandrar hon med högburet huvud ut ur klassrummet. Penny följer efter Hedvig och när de närmar sig dörren hörs ljudet av en stol som dras ut. Det är Noa som har rest sig, han tar sina böcker och går efter dem. Fler stolar dras ut. En efter en reser sig eleverna i klass 9C upp och tar sig ut ur klassrummet.⁶⁹

Klassen agerar i en ´vi mot dem´ känsla och väljer att ignorera Yvonne. Situationen tyder på att eleverna hellre lyder Hedvig än Yvonne, detta tyder i sin tur på en konkret komplexitet. Det vill säga att eleverna egentligen måste sitta kvar på lektionen och lyda deras lärare och inte en annan elev. Makten som Hedvig har över andra elever påverkar klassens arbetssituation och arbetsro. Fastän det är tio minuter kvar av fransklektionen förstör Hedvig arbetssituationen för de eleverna som egentligen vill arbeta med franska. Eftersom ingen av eleverna vill känna sig utanför, kan omständigheterna kännas som gruppträck. Komplexiteten mellan elevens- och lärarens makt påverkar även lärarens arbetssituation, eftersom lärarens planerade lektion inte kan genomföras.

Britt-Mari lättar sitt hjärta (1945), *Kusin Anne i skolan* (1957) och *Kottens bakvända B* (1972) utövar ingen konkret makt över lärarna, utan makten som kan utläsas är från *Kusin Anne i skolan* (1957) där flickorna utövar en viss kontroll mellan varandra. I *Dom tiger ihjäl mej* (1981), *Ingen grekisk gud, precis* (2002) och *Fjärde riket* (2013) kan makt tydligt utläsas, makten sträcker sig här inte enbart mellan eleverna utan också över lärarna och deras lektioner. Från detta resonemang kan jag dra slutsatsen att maktskifte har inträffat. Traditionellt sätt har eleverna inget inflytande över läraren, vilket kan bero på den höga statusen som lärarinnorna hade. Det kan även bero på elevernas uppväxt, tradition, samhällssyn etcetera. Idag är skolan mer demokratiserad vilket kan vara en anledning till varför eleverna har en ökad inflytande i klassrummet. Elevernas ökade makt i klassrummet ökar komplexiteten i klassrummet. Det är svårt för läraren att fastställa en konkret och tydlig gräns för eleverna. Utan en tydliga begränsning mellan elevens- och lärarens makt sker det en komplexitet.

5.2.2 Utanförskap

Begreppet *utanförskap* är ett skrämmande ord som dem flesta elever försöker hålla sig bort ifrån. En koppling som jag kan se är att elevernas komplexitet handlar om rädslan att hamna utanför gruppen, alltså att eleverna betar sig som drottningen för att inte hamna utanför. I *Kusin Anne i skolan* (1957), *Kottens bakvända B* (1972), *Dom tiger ihjäl mej* (1981) och *Ingen grekisk gud, precis* (2002) samt *Fjärde riket* (2013) är utanförskap en återkommande faktor. Utanförskap påverkar hela elevens vardag i skolan och privat samt kan medföra

⁶⁹ Nygren (2013), s. 17-18.

allvarliga konsekvenser. I *Dom tiger ihjäl mej* (1981) beskrivs utanförskap tydligast. Veronika hamnar utanför gruppen redan efter hennes första dag i klassen. Genom hela boken går hon till skolan själv, äter själv, är själv på rasterna, går hem själv och är även själv privat eftersom hon nyligen flyttat till Stockholm. Hon uttrycker sig på följande sätt gällande hennes utanförskap:

Om man åtminstone kunde glömma allt det hemska när skolan var slut för dagen! Men man bär det med sig hela tiden. Kvällarna när man inte kan somna utan ligger där i sin förtvivlan och fasar för nästa dag och ältar samma frågor om och om igen: ”*varför skulle detta hända? – Varför kunde jag inte börjat en dag senare i nya skolan! Då skulle jag sluppit att dras in i den dör strejka mot Nilsson! – Varför kunde jag inte knipa käft när alla andra... -- Men jag gjorde ju rätt? Eller? – Måste man verkligen vara lojal mot dom i ens egna grupp, hur galet dom än gör? – Om man kunde få starta om igen nu när man VET! – NEJ!! Inget skulle bli annorlunda.*⁷⁰

Det är tydligt att Veronika mår dåligt över klassens utfrysning, hon börjar till och med ifrågasätta om hennes agerande var det rätta sättet att agera. Klassens utfrysning har även bidragit med att Veronika betar sig annorlunda mot hennes familj. Hon börjar få en irritation mot sin far som tvingat henne flytta till Stockholm.

I *Ingen grekisk gud, precis* (2002) framställs också tankar kring utanförskap. Laura och Lena är bästa vänner och har egentligen inga andra vänner än varandra. När Anders Strandberg börjar som matematiklärare i deras skola blir Laura totalt förälskad i honom. Lenas far har nyligen varit otrogen mot Lenas mor med en yngre kvinna, därför är Lena rasande över att Laura kan känna sådana känslor för en äldre man. Lena tar snabbt avstånd från Laura och Laura får känna på hur utanförskap känns, hon uttrycker att:

Det handlar om att genomlida dagen. Det handlar om att få tillbaka matteprovet som inte hade gått bra. Det handlar om smaklös fisk till lunch. Det handlar om att gå långsamt genom korridorerna, stanna extra länge på toaletten, ta ett par meningslösa varav genom biblioteket.⁷¹

Utanförskap är ett faktum som jag inte kan utläsa någon förändring i, det finns heller inte några tecken på att utanförskap försvinner ut ur skolan genom min läsning av litteraturen. Slutsatsen jag kan dra från böckerna är att vissa elever alltid kommer försöka besitta makt i en grupp, medan andra elever hamnar utanför. Relationen mellan lärare och elev är en faktor som kan hindra utanförskap i klassrummet, en god relation mellan lärare och elev medför att läraren enklare kan uppmärksamma utanförskap. Vidare kan läraren förhoppningsvis försöka åtgärda utanförskapen som sker i klassrummet.

5.3 Relationens förändring

Jag har valt att använda två perspektiv gällande relationens förändring perspektiven är ´makt´ och ´kommunikation´. *Maktperspektivet* handlar om makten att våga skapa en relation. Jag valde att använda makt även i detta avsnitt eftersom jag kan utläsa en viktig demokratisk utveckling utifrån maktperspektivet. *Kommunikation* sammanfattar vikten av en god dialog i klassrummet och är även ett sett för läraren att se elevernas styrkor och svagheter, vilket även är anledning till mitt val av kommunikationsperspektiv.

⁷⁰ Skote (1981), s. 48-49.

⁷¹ Kieri (2002), s. 95.

5.3.1 Makten betydelse i en relation

Makten som diskuteras i *Britt-Mari lättar sitt hjärta* (1945) och *Kusin Anne i skolan* (1957) visar en koppling mellan makt och rädsla. Flickorna i båda böckerna framför en rädsla för att uttrycka eller bete sig som dem egentligen vill. Flickorna vågar inte bete sig hur som helst på grund av rädslan för lärarens makt. I *Kusin Anne i skolan* (1957) har fröken Örn och Kris bråkat om att Kris ritat en bild som inte är tillräckligt fin enligt fröken Örn. Kris uttrycker sin irritation mot fröken Örn och får direkt konsekvenser för att hon trotsat fröken Örn's bildkunskaper. En relation som grundar sig på rädsla är ingen god relation. Eftersom en god relation grundar sig på god kommunikation resulterar detta i att en god relation inte kan utvecklas. En relation som grundar sig på rädsla utvecklar också en tydlig skillnad mellan lärarens – och elevens makt. Eftersom det är flickorna som inte vågar tala fritt inför lärarna, tyder det på att läraren är överordnad flickorna. Rädslan för läraren beskrivs dessutom i *Britt-Mari lättar sitt hjärta* (1945) flickorna är väl medvetna om vilka lärare som är en aning snälla och vilka som ”vet var skåpet ska stå, och du kan vara säker på att hon ställer dit det också”.⁷² Flickornas sätt att uttrycka sin rädsla för läraren kan tyda på hur strikt auktoritet läraren hade under mitten av 1950-talet. Lärarens status och makt var självklar och flickorna skulle veta vem som bestämde. I *Kottens bakvända B* (1972), *Dom tiger ihjäl mej* (1981) och *Ingen grekisk gud, precis* (2002) samt *Fjärde riket* (2013) tolkar jag ingen rädsla för att utveckla en relation med läraren, tvärtom är eleverna öppna för ett deliberativt samtal. I *Kottens bakvända B* (1972) beskriver Kotten att dialog med läraren är hennes enklaste tillvägagångssätt för att förstå sammanhang, vilket kan bero på att Kotten har läs- och skrivsvårigheter. De ovanstående litteratur visar på elevinflytande i skolan. Fastän elevinflytande inte alltid fungerar som dess betydelse, försöker lärarna i litteraturen erbjuda ett visst elevinflytande över arbetssituationen i klassrummet. I *Fjärde riket* (2013) beskrivs Ängeholmsskolans försök till elevinflytande med tema dag, en lärare uttrycker: ”Eftersom det är demokrati vi ska syssla med idag kommer inte jag att dela in er i grupper. Rektorn vill gärna att ni ska få öva er i att praktisera elevbestämmande.”⁷³ Fastän det inte är klart om skolan tidigare ägnat sig åt elevbestämmande, kan jag tolka från citatet att det inte är självklart för läraren att eleverna själva ska dela upp sig i grupper. Lärarens osäkra ton inför indelningen kan bero på att hen är tveksam inför att eleverna själv kan dela upp sig i bra grupper.

Ingen grekisk gud, precis (2002) beskriver att Laura sitter och fikar själv när hennes matematiklärare Anders Strandberg kliver in i fiket och pratar med henne, efter deras korta samtal tänker Laura:

Som om han talade med en jämbördig. Och såg på mig hela tiden med blicken full av uppriktighet. Som om han inte talade med en dum lite femtonåring, utan som om han talade med en femtonåring som man kunde ha något utbyte av att tala med.⁷⁴

Anders ger Lauren en möjlighet att känna att hennes åsikt betyder något och att han är intresserad av att lyssna på hennes åsikter som om hon vore mer än en elev. Sådan kommunikation mellan lärare och elev kan i fortsättningen skapa en god relation. En sådan god kommunikation grundar sig på att läraren genuint är intresserad av vad eleven har att säga och kan lita på att en femtonåring elev kan ta klocka beslut.

⁷² Lindgren (1945), s. 65.

⁷³ Nygren (2013), s. 52.

⁷⁴ Kieri (2002), s. 33.

En relation som baserar sig på rädsla utvecklar en 'vi mot dem' känsla, känslan stäcker sig genom skönlitteraturerna. *Fjärde riket* (2013) visar minst antal konsekvenser som eleverna får av lärarna. En orsak kan vara att lärarna inte vill skapa en 'vi mot dem' känsla och därför tillåter eleverna bege felsteg utan konsekvenser. *Fjärde riket* (2013) beskriver å ena sidan att elever som inte känner rädsla för sin lärare minimera en 'vi mot dem' känsla och därmed öka en god relation. Å andra sidan beskriver boken att för lite rädsla utvecklar en känsla av att läraren är svag, vilket kan leda till att eleverna inte lyssnar eller kommer till lektionerna. Blenda, Penny och LSD sitter allt oftare inne hos rektorn, Ernst, anledningarna är olika. Flickorna sitter i Ernst arbetsrum denna gång för att dem försökt bryta sig in hos vaktmästaren för att kunna läsa ett tal om Hedvig i högtalaren:

Efter att LSD bad om förlåtelse lät Ernst dem alla tre komma undan med en varning. Han sade att han valde att se det som ett felsteg, ett litet misstag som han visste att de inte skulle göra om. Blenda tänker att det är ett tecken på svaghet, att han väljer att se det så för att slippa ta tag i situationen. För Ernst är inte Hitler, han saknar modet att ta någonting på verkligt allvar.⁷⁵

Blenda, Penny och LSD lär sig att se ångerfulla ut inför lärarna för att kunna komma undan med olydiga situationer. Men också lär sig Blenda, Penny och LSD att lärarens svaghet och obestämthet innebär att konsekvenser inte alltid sker, vilket öppnar upp för nya idéer. *Dom tiger ihjäl mej* (1981) beskriver också en 'vi mot dem' känsla. Klassens matematiklärare har varit okamratlig mot Gittan under en matematiklektion. Maggan vill därför att läraren ska få konsekvenser för sina handlingar konsekvensen är att klassen ska frysa ut matematikläraren (se 5.2.1):

-Jag har en idé! Hör ni! Den där typen ska vi sätta på plats tycker jag! Han ska inte tro att man kan vara hur jävlig som helst bara för att man är lärare! Vet ni vad vi gör!? Hon såg sig om och sa långsamt, med låg, intensiv röst:
- Vi säger inte ett ord hör ni! Vad han än frågar så svarar vi *inte ett ord!!* Alla är med på det!⁷⁶

Maggan markerar en tydlig ståndpunkt där 'vi mot dem' känslan är stark. Hon visar att det är viktigt för eleverna att hålla ihop och stötta varandra. På samma sätt som hon anser att eleverna ska hålla ihop, visar hon tecken på att hon antar att lärarna också håller ihop. Känslan av "vi mot dem" behöver inte enbart handla om lärarens makt och status över eleverna. *Kusin Anne i skolan* (1957) beskriver en 'vi mot dem' känsla fast ur en annan synvinkel. Boken förklarar hur flickorna ser på kollegierummet:

Det fanns ett rum i skolan som var trevligare än klassrummet med stoppade stolar kring ett stort, vackert polerat bord, med flera blomkrukor i fönstren och en tjock matta på golvet. Det var kollegierummet. Ibland blev man skickad dit för att lämna en packe skrivböcker eller för att hämta någonting som en lärarinna hade glömt.⁷⁷

Faktumet att lärarna har ett finare rum än flickornas klassrum visar på auktoritet som råder under *Kusin Anne i skolan* (1957) samtid. Det är av vikt att läraren har finare rum än flickorna för att visa att de har en högre status än flickorna. Status är ett faktum som också skapar en 'vi mot dem' känsla eftersom flickorna ännu en gång känner en underordnads position i skolan.

⁷⁵ Nygren (2013), s. 141.

⁷⁶ Skote (1981), s. 25f.

⁷⁷ Falk (1957), s. 29

Maktens förändrade roll i relationen mellan lärare och elev kan sammanfattas som en utveckling från ingen relation till en relation. Tidigare har eleverna inte vågat tala fritt inför läraren eftersom läraren var en sådan strikt auktoritet i klassrummet. Den begränsade kommunikationen har bidragit med att en relation inte har kunnat skapas. Med hjälp av demokratiseringen har eleven fått större inflytande i klassrummet, vilket har bidragit med en ökad kommunikation mellan lärare och elev. Den ökade kommunikationen har dessutom bidragit med en god relation mellan lärare och elev.

5.3.2 *Kommunikationens väg till en god relation*

Kottens bakvända B (1972) framför en god kommunikation mellan Kotten och hennes fröken flertal gånger genom boken. Kotten och hennes far trivs med att vara ute i naturen, ibland tar de promenader i skogen. Nedan förklarar Kotten för klassen vad hon har påträffat under en promenad i skogen:

Förra söndagen hade Kotten sett att stenarna kunde ha genomskinliga mössor.

-Mössor? sa Fröken. Hur menar du?

Och Kotten berättade om stenarna ute i vattnet – eller i isen, det var is i söndags – som alla hade en bland mössa med istappsfrans.

-Jaså, sa Fröken, jag förstår. Ser ni, vatten hade varit högre, det steg över stenarna och frös till is.

Och så sjönk havsvattnet – men på stenarna låg isen kvar som en mössa. Den smalt lite i solskenet och det blev istappar runt om.

-Som en frans, sa Kotten

Men klassen förstod inte förrän kotten hade ritat det på tavlan. Sen sa de: ”Ahaaa...”.⁷⁸

I boken visar fröken ett intresse för Kotten och följer upp hennes berättelse ända tills alla i klassen har förstått Kottens och frökens dialog. Möjligtvis har Kottens fröken förstått att Kotten har läs- och skrivsvårigheter med hjälp av den goda dialogen i klassrummet. En god kommunikation utvecklas inte automatiskt, utan skapas med hjälp av erfarenhet och en vilja från båda parterna. I *Fjärde riket* (2013) beskriver LSD hur hon gärna vill radera minnet från när alla elever kliver ut ur klassrummet under Yvones franslektion (se 5.2.1). I boken klargör hon att hon gärna vill berätta för Yvonne att hon bara behöver mer erfarenhet och en djupare förståelse för spelreglerna i skolan:

Ofta har det varit unga lärare, de som kommit direkt från lärarhögskolan och varken haft åldern eller erfarenheten att sätta emot Hedvig. De nya som ännu inte har lärt sig spelats regler Precis som hon den nya som började idag. Det syns på henne att hon inte förstår än. Men det kommer hon tvingas göra, för det finns ingen annan utväg.⁷⁹

I *Fjärde riket* (2013) framgår det enligt LDS att det finns spelregler som bör följas för bästa kommunikations resultat, ett spel som läraren lär sig med hjälp av erfarenheter. *Dom tiger ihjäl mej* (1981) uttrycker också att en osäkerhet och en möjlighet att inte kommunicera (från lärarens sida) kan påverka elevens vilja att fortsätta lektionen och att lära sig ny kunskap.⁸⁰ En god relation handlar alltså inte enbart om god kommunikation utan också om lärarens sätt att hantera kommunikationen med eleverna.

⁷⁸ Lindquist (1973), s 20.

⁷⁹ Nygren (2013), s. 26.

⁸⁰ Skote (1981), s. 30-31.

5.4 Sammanfattning av resultat

I lärarrollen valde jag att använda perspektiven *makt* och *förväntning*. Litteraturen från 1950-talet uppvisar en koppling mellan förväntningar och klass/genus, alltså att flickornas bakgrund påverkar lärarens förväntningar. Idag utgår lärarens förväntningar utifrån kunskap, läraren förväntar sig att eleverna ska ha god kunskap oberoende elevens bakgrund. Resultatet påpekar att läraren måste vara noga med dennes förväntningar eftersom läraren oftast har den främsta kunskapen i klassrummet. Ifall förväntningarna inte är rimliga kan lärarens makt uppfattas nedlåtande. Lärarens makt att bestraffa lyfts fram i resultatet som en anledning till att eleverna inte alltid vågar skapa en relation med sin lärare. Förändringen som kan utläsas gällande konsekvenser är att de inte längre delas ut i lika stor uträkning som konsekvenser delades ut tidigare.

I elevrollen valde jag att använda perspektiven *makt* och *utanförskap*. Resultatet uppvisar att 'drottningen' har en övergripande makt över andra elevers åsikter och att elevernas åsikt ändras utefter drottningens åsikter. Drottningen har i vissa fall även makt över läraren vilket kan bero på att läraren inte har lärt sig spelreglerna ännu. Under 1950-talet har eleverna inte uppvisat en övergripande elevmakt men troligtvis har elevens makt ökat i takt med samhällets demokratisering och synen på elevinflytande. Ett annat resultat som kan uppvisas är ifall en elev hamnar utanför gruppen, följaktligen blir det svårt för eleven att komma tillbaka in i gruppen och vidare påverkas elevens privata liv.

I relationen mellan lärare och elev valde jag att använda perspektiven *makt* och *kommunikation*. Resultatet visar att rädsla var tidigt en anledning till en minskad relation mellan lärare och elev, det var viktigt för läraren att hålla sin auktoritet och inte vara för kamratlig med flickorna. Förändringen pekar på att den auktoritära läraren är på väg ut ur skolan och demokrati/elevinflytande är på väg in i skolan och därmed har eleverna kunnat förbättra sin relation till sina lärare. Kommunikationen mellan lärare och elev ökar lärarens förståelse för elevernas styrkor och svagheter.

6 DISKUSSION

Båda forskningsläget och mitt resultat visar en kopplingen mellan samhällsförändring och skolansförändring. Förbindelsen är av vikt då samhällets syn formar vilka elever som skolan fostrar. Mitt resultat präglas i stort sätt av skönlitteraturens samtid, vilket bevisar statens och samhällets dominans i forandet av skolan och dess uppdrag. I samband med den ökade demokratiseringen i samhället ökade även demokratiseringen i läroplanen. Carlström och Wersäll diskuterar att läroplanen från 1960 var oerhört detaljerad. Läroplanen assisterade läraren att vara klassrummets auktoritet. Eftersom läroplanen var oerhört detaljerad hade eleverna inget elevinflytande och därmed kunde läraren markera sin makt starkare. Carlström och Wersäll beskriver vidare att läroplanen från 1980 och framåt är mål- och regelstyrd. Lärare samarbeta tillsammans med elever och använder sig av ett deliberativt samtal som också ökar elevernas inflytande. Skönlitteraturen uppmärksammar inte läroplanen, dock kan jag tolka att arbetsituationen har förändrats i skönlitteraturens samtid i anknytning till läroplanens förändring. Mitt resultat konstaterar att lärarrollen har förändrats från en stark auktoritet till en lärare som har ökat användning av deliberativ samtal, övergången har Carlström, Wersäll och Scherp samt Ekholm också uppmärksammat.

Rickardsson diskuterar att skolan traditionellt fostrade lyhörda och goda husmödrar med mera. Medan elever idag fostras till att agera demokratiskt, problemlösare etcetera. Mitt resultat visar positiva och negativa aspekter av skolans fostrande. I och med demokratiseringen ökade även elevinflytande i skolan vilket bidrog med en komplexitet angående makt i klassrummet. I *Britt-Mari lättar sitt hjärta* (1945) och *Kusin Anne i skolan* (1957) var det viktigt med lyhörda elever samt mindre viktigt med dialog mellan lärare och elev. Den monologiska undervisningen och den starka auktoriteten bidrog med en över- och underordning i klassrummet, vilket medför att en komplexitet gällande makt inte uppmärksammades. *Kottens bakvända B* (1972), *Dom tiger ihjäl mej* (1981) och *Ingen grekisk gud, precis* (2002) samt *Fjärde riket* (2013) visar en deliberativ anda och elevinflytande i skolan. Den deliberativa andan och elevinflytande bidrar med en ökad frispråkighet, det vill säga att eleverna vågar diskutera diverse samtalsämne med sina lärare. Å ena sidan ökar sammanhang, förståelse med mera vid en kontinuerlig användning av deliberativ anda. Å andra sidan ökar komplexitet av makt i klassrummet med hjälp av ökat elevinflytande. I *Dom tiger ihjäl mej* (1981) och *Fjärde riket* (2013) där komplexiteten gällande makt mellan lärare och elev uppmärksammas mest förskönades gärna situationen med en konsekvens (exempelvis be om ursäkt till respektive lärare). I verkligheten är denna komplexitet gällande makt en svår situation för läraren att förhålla sig till. Linjen mellan lärarens makt och elevens makt i klassrummet är oklar i läroplaner och kursplaner, vilket medför att makten även är oklar i verkligheten. Mitt resultat visar vidare att en ökad komplexitet av makt mellan lärare och elev skapar en ´vi mot dem´ känsla i klassrummet. En

sådan känsla bidrar med en ökad klyfta mellan lärare och elever vilket inte främjar lärandet. Det kan också ske en komplexitet angående makt mellan enbart elever. Litteraturen pekar på att det alltid finns en dominant flicka i varje klass, ifall andra elever inte lyder henne kan konsekvenser såsom utfrysning ske. Konsekvenserna kan exempelvis vara utanförskap som är en svår situation för unga elever att leva i. Det är ingen nyhet att gruppsyck är vanligt bland ungdomar, vuxna som arbetar inom skolan har dock en uppgift att motverka ett dåligt gruppsyck i klassrummet.

Jakobsson diskuterar könsskillnader i klassrummet, hon menar att pojkar får ”mer uppmärksamhet, fler utmanande frågor, mer stöd, kritik och uppskattning än flickorna.”⁸¹ Litteraturen visar en annorlunda bild exempelvis är ’drottningen’ i klassrummet en flicka, en flicka som kan dominera över andra flickor, pojkar och i vissa fall lärare. Jag har ju förvisso avgränsat mig till ett flickperspektiv. Det är dock enbart *Britt-Mari lättar sitt hjärta* (1945) och *Kusin Anne i skolan* (1957) som tillbringar sin tid i skolan utan pojkar, i resterande skönlitteratur studerar flickor tillsammans med pojkar. Jag kan utläsa att litteraturen konstaterat att det är flickor som får mer uppmärksamhet, kritik och uppskattning än pojkar i skolan.

Relationen mellan lärare och elev visas genomgående i både forskningsläget och skönlitteraturen. Aspelin förespråkar relationen mellan dessa aktörer och menar att undervisningen inte kan fungera utan en relation. Han menar vidare att relationen grundar sig på respekt från både parterna. I skönlitteraturen framgår det att den tidigare relationen grundar sig på elevernas rädsla för lärarens makt, det vill säga en rädsla för lärarens överordnade position. Rädsla skapar ingen respekt och inte heller en god relation mellan aktörerna. I litteraturen framgår det vidare att samhällets- och skolans demokratisering utvecklar en större vilja att infinna sig i en dialog. Dialog ökar i sin tur en god kommunikation som leder till att läraren förhoppningsvis kan utläsa elevens styrkor och svagheter som i *Kottens bakvända B* (1972) (se 5.3.2). Englund diskuterar att demokratiseringen har bidragit med elevinflytande i skolan vilket vidare har bidragit med en öppnare relation och en vilja att ge elever inflytande över deras egen utbildning. Litteraturen kan styrkas av Englunds resonemang då jag från skönlitteraturen kan tolka att elevinflytande har ökat. Elevinflytandet har också bidragit med en minskad skillnad mellan lärarens- och elevens makt. Den numera allt jämnare positionen mellan lärare och elev i klassrummet har enligt resultatet visat en förbättrad relation mellan aktörerna.

Makt är ett återkommande begrepp i alla tre synvinklar, begreppet är av vikt då litteraturen visar att förändringarna som har skett från omkring 1950-talet till idag baseras på ett maktförhållande mellan lärare och elev. Den ökade elevinflytandet i klassrummet kan kopplas till samhällets förändringar och vilja att erbjuda elever en möjlighet att påverka sin egen utbildning. Maktens roll i skolan har bringat både positiva och negativa företeelser i skolans värld. En del av lärarens makt har övergått till att bli elevens makt, vilket skapar komplexitet i klassrummet, då läraren bör ha en övergripande makt. Däremot är det av vikt att eleverna erhåller en bestämd makt, med betoning på *bestämd*. För att kunna skapa en fin linje mellan lärarens makt och elevernas makt är det av vikt att även skapa en god relation mellan aktörerna.

⁸¹ Jakobsson (2000), s. 13.

7 SLUTSATS

7.1 På vilket sätt speglas den förändrade *lärarrollen* i svensk barn och ungdomslitteratur?

Förändringen i lärarrollen har speglats på flera sätt, den övergripande förändringar har dock vart kring lärarens makt i klassrummet. Litteraturen visar att läraren under 1950-talet var en stark auktoritet, vilket kan bero på den detaljerade läroplanen och samhällets rådande normer. Förändringen i lärarrollen skedde främst omkring 1970-talet då demokratiseringen ökade i läroplanen och samhället, påvisar skönlitteraturen och forskningsläget. Demokratiseringen innebar ett ökat elevinflytande över klassrummet och samtidigt en minskad makt för läraren över klassrummet. Skönlitteraturen visar att elevinflytande har medfört komplexitet gällande elevens- och lärarens makt i klassrummet.

7.2 På vilket sätt speglas den förändrade *elevrollen* i svensk barn och ungdomslitteratur?

Förändringen gällande elevrollen har främst påvisats efter 1970-talet då demokratiseringen och elevinflytande ökade i klassrummet. Under 1950-talet hade eleverna inte inflytande över sin egen utbildning utan lydde enbart läraren. Elevinflytande har bidragit med en ökad förmåga att använda sig av ett deliberativt samtal. Elevinflytande har inte i alla avseenden varit positiv, litteraturen visar att för mycket makt hos eleverna kan leda till negativ makt över andra elever och lärare i skolan.

7.3 På vilket sätt speglas den förändrade *relationen mellan lärare och elev* i svensk barn- och ungdomslitteratur?

Den övergripande förändring som skedde i relationen mellan lärare och elev är en ökad god relation, den ökade relationen har uppmärksammats under den senare litteraturen. Under 1950-talet vågat inte eleverna skapa en relation med sina lärare eftersom lärarna hade en stark auktoritet, enligt litteraturen. Den dåliga relationen medför att läraren inte uppmärksammar elevernas styrkor och svagheter i sitt lärande. Omkring 1970-talet ökade elevinflytande i skolan enligt litteraturen, vilket bidrog till en mer öppen relation mellan lärare och elev. Den öppna relationen leder till att läraren enklare uppmärksammade svagheter och styrkor hos eleverna, påvisar både litteraturen och forskningsläget.

SAMMANFATTNING

Sverige har genomgått flertal samhällsförändringar som har påverkat skolans förändring, den övergripande förändringen ägde rum i samband med att Sverige omkring 1970-talet demokratiserades i flertal avseenden inklusive skolan. Förändringarna som skedde förändrade i sin tur lärar- och elevrollen och även dessas relation till varandra. Syftet med studien är att genom sex barn- och ungdomslitteraturer utläsa den förändring som inträffat från omkring 1950-talet till idag. Studien utgår från en kvalitativ ansats med fokus på perspektivs analys av det sex barn- och ungdomslitteraturerna. Resultatet visar att läraren under 1950-talet var en stark auktoritet i klassrummet, vilket ledde till att eleverna var rädda för lärarens makt och även rädda för att skapa en god relation med sina lärare. Vidare visar resultatet att efter demokratiseringen i läroplanen och samhället har den starka auktoritära läraren förvunnit samtidigt som elevinflytande har ökat. Elevernas makt i klassrummet har bidragit med en ökad god relation eftersom eleverna inte är lika rädda för sina lärare. Tidigare forskning och studiens centrala begrepp visar att det har skett en förändring på flertal avseenden i skolans värld. Förändringarna har för det mesta följt samhällets förändringar och anpassat sig efter samhällets rådande normer och förväntningar.

8 LITTERATUR- OCH KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

Alvehus, Johan (2013), *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*, 1. uppl., Liber, Stockholm.

Drugli, May-Britt (2014), *Läraren och eleven: goda relationer ger bättre lärande*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund.

Egidius, Henry (2001), *Skola och utbildning: i historiskt och internationellt perspektiv*, Natur och kultur, Stockholm.

Ekholm, Mats & Scherp, Hans-Åke (red.) (2014), *Det goda lärandets grunder*, 1. uppl., Gleerup, Malmö.

Hartman, Sven G. (1995), *Lärares kunskap: traditioner och idéer i svensk undervisningshistoria*, Univ., Linköping.

Isberg, Leif (1996), *Läraryrollen i förändring*, Studentlitteratur, Lund.

Jakobsson, Ann-Katrin (2000), *Motivation och inläring ur genusperspektiv: En studie av gymnasieelever på teoretiska linjer/program*. Göteborg studies.

Larsson, Esbjörn & Westberg, Johannes (red.) (2011), *Utbildningshistoria: en introduktion*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund.

Lind, Ulla & Åsén, Gunnar (red.) (1999), *En annan skola: elevers bilder av skolan som kunskapsrum och social arena*, HLS, Stockholm.

Länsförsäkringsbolagens AB (LFAB) (2005), *Läraryrollen i ett föränderligt samhälle: en antologi om några forskningsprojekt som fått stöd från Länsförsäkringsbolagens forskningsfond*, Stockholm.

Richardson, Gunnar (2010), *Svensk utbildningshistoria: skola och samhälle förr och nu*, 8. Uppl., Studentlitteratur, Lund.

Sandin, Bengt & Sundkvist, Maria (2014), *Barn, barndom och samhälle: svensk utbildningshistoria*, 1. uppl., Gleerup, Malmö.

Tham, Amelie (1998), *Jag vill ha inflytande över allt: en bok om elevinflytande i skolan från Skolverket*, Statens skolverk, Stockholm.

Utbildningsdepartementet (1995), *"Där man inte har något inflytande finns inget personligt ansvar": en översyn av elev- och föräldrainflytandet i skolan*, Fritze, Stockholm.

Elektroniska källor

Axelsson, Thom (2007), *Rätt elev i rätt klass – skola, begåvning och styrning 1910-1950*, Linköping, hämtad 2015-05-07 från <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:22897/FULLTEXT01.pdf>

Henric Bagerius, Ulrika Lagerlöf Nilsson och Pia Lundqvist (2013), ”Skönlitteraturen i historievetskapen- några metodiska reflektioner”, *Historisk tidskrift*, 133:3, hämtad 2015-05-04 från Historisk tidskrift http://www.historisktidskrift.se/fulltext/2013-3/pdf/HT_2013_3_384-410_bagerius_lagerlof-nilsson_lundqvist.pdf

Jungerstam, Gun, Nyman-Kurkiala, Pia, Strom, Kristina och Lindholm, Lisbet (2007), ”Den unga människans rätt till sammanhang och delaktighet”, *NursingDevelopment*, 4:86, hämtad 2015-04-01 från SAGE journals <http://njn.sagepub.com/content/27/4/48.full.pdf+html>

Larsson, Pär (2004), *Förändringens villkor: En studie av organisatoriskt lärande och förändring inom skolan*, Stockholm, hämtad 2015-04-29 från <http://hhs.diva-portal.org/smash/get/diva2:221237/FULLTEXT01.pdf>

Regeringen (2001), Stockholm, hämtad 2015-04-20 från <http://www.regeringen.se/content/1/c4/27/79/bde6c088.pdf>

Skolverket (2000), *En skola för alla – om det svenska systemet*, Stockholm, hämtad 2015-05-12 från http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf725.pdf%3Fk%3D725

Skolverket (2011), Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, hämtad 2015-04-02 från http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2575.pdf%3Fk%3D2575

Skolverket (2013), *Vilka möjligheter och risker finns med elevinflytande?* Stockholm, hämtad 2015-04-13 från <http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/didaktik/tema-elevperspektiv/vilka-mojligheter-och-risker-finns-med-elevinflytande-1.195587>

Thomas, Englund (2000), *Deliberativa samtal som värdegrund – historiska perspektiv och aktuella förutsättningar*, Stockholm, hämtad 2015-04-21 från http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf752.pdf%3Fk%3D752

Skönlitteratur

Astrid, Lindgren, *Britt-Mari lättar sitt hjärta*, 1945

Falk, Ann Mari *Kusin Anne i skolan*, 1957

Inger, Skote, *Dom tiger ihjäl mig!*, 1973

Kieri, Katarina, *Ingen grekisk gud, precis*, 2002

Martina, Lindquist, *Kottens bakvända B*, 1972

Nygren, Maria, *Fjärde riket*, 2013

